

een antwoord in duizend woorden

Hebben we de neus te lang verwaarloosd?

Jamal Ouariachi is schrijver. Hij woont in Amsterdam.

Persoonlijk voordeeltje van de coronacrisis: ik ben al een halfjaar niet verkouden geweest. Een grondige handenwasroutine, afstand houden van soortgenoten, mondkapjes: je houdt er ook andere virale vijanden dan Covid-19 mee buiten de deur. Gelukkig maar, want bij verkoudheidsklachten moet je je laten testen, en over die test doen de gruwelijkste verhalen de ronde. Het teststaafje wordt zo diep je neus in gedreven dat het voelt alsof het je hersenen zal doorboren, maar het eindigt in je keel en moet daarna weer via dezelfde weg terug naar buiten: alleen al de gedachte doet me gekweld naar mijn neus grijpen.

Gezond of niet, ik ben lichtelijk geobsedeerd geraakt door De Neus. Veelvuldige mentale meltdowns bij de aanblik van mensen in de tram met een mondkapje op waarboven de neus dommig uitsteekt. Haalt op straat iemand luidruchtig zijn neus op, dan krimp ik ineen en loop er met een boogje omheen. En o ja, verschijnen er de laatste tijd opvallend veel boeken waarin de neus een hoofdrol speelt, of ben ik er alleen maar meer op geïnteresseerd?

(175)

In *Breath. The new science of a lost art* verkent de Amerikaanse journalist James Nestor een brede waaier aan kennis over de ademhaling. En passant verschaft hij een kleine evolutionaire geschiedenis van de menselijke mond- en neusholtes. Hoe de mens, van ho-

mo habilis via erectus tot sapiens, steeds beter werd in het verwerken van voedsel en daarvoor steeds minder tijd kwijt was aan kauwen en verteren. De vrijgemaakte energie kwam ten goede aan de groei van het brein. Maar zo'n almaar groter brein heeft ruimte nodig: neus, mond en luchtwegen kwamen in de verdrukking.

Tragische ironie: datgene wat voor een revolutie in ons denken zorgde en de mens tot heerser der wereld opstootte, maakte ons ook vatbaar voor een verstopte neus, voor snurken, piepende ademhaling, astma, allergieën en erger. Beroerdste conclusie: de mens is, vooral sinds de industriële revolutie, een mondademhaler geworden.

Hoe erg is dat?

De auteur neemt deel aan een wetenschappelijk onderzoek waarbij hij tien dagen lang gedwongen is tot mondademhaling: zijn neusgaten worden dichtgeplugd en afgeplakt. Het zijn tien dagen van absolute horror. Zijn bloeddruk schiet omhoog, zijn conditie keldert, 's nachts snurkt hij zich suf en al binnen een paar dagen krijgt hij last van ernstige slaapapneu. Om maar te zwijgen over zijn psychische welbevinden.

Literaire auteurs zijn nooit te beroerd hier of daar een geurtje te vermelden, maar het visuele overheerst

Nestor overleeft het experiment en stort zich op allerhande neusademhalingstechnieken, waarmee zijn boek een beetje in een zelfhulpgids verandert. Met effect. Er gaat geen dag meer voorbij dat ik niet bewust bezig ben met door mijn neus adem te halen.

(424)

Een heel andere lofzang op ons toch enigszins onderschatte reukorgaan vond ik bij cognitiewetenschapper en filosoof Ann-Sophie Barwich. Haar recent verschenen boek *Smellosophy* is een ware encyclopedie van het olfactorisch vermogen. Barwich overstelpt de lezer met loodzware hoeveelheden scheikunde en neurobiologie, maar ze is ook de filosoof die probeert te achterhalen wat het allemaal betekent. Wat ervaar je eigenlijk als je iets ruikt? Wat leert de neus ons?

Die vragen blijken allerminst makkelijk te beantwoorden. Los van de buitengewoon complexe, en nog altijd niet volledig begrepen, biochemische processen die zich in neus en brein afspelen, kunnen mensen een geur vaak niet eens precies thuisbrengen. Je ruikt iets, er is vage herkenning, maar meestal is er aanvullende (visuele) informatie nodig om een geur te kunnen benoemen. En zelfs dan is een correcte interpretatie van de olfactorische werkelijkheid nog problematisch.

Het aroma van koffie bevat bijvoorbeeld 655 componenten, waaronder indool, een

molecuul met een sterk fecaal karakter. De meeste mensen nemen dat geurelement niet waar (logisch, wie heeft er nou zin in een kopje diarree?), maar zwangere vrouwen, met hun verhevigde reukzin, ruiken indool doorgaans wél. Welke waargenomen werkelijkheid is correct?

En dat zijn dan nog de gevallen waarin je je van geur bewust bent, maar vaak heeft geur ook onbewuste effecten. Of je een ruimte als bedrukt of juist fris ervaart, is niet iets wat je direct aan geur zou toeschrijven, maar je goedmoedstoestand en je beslissingen worden er mogelijk wel degelijk door bepaald — onbewust, zoals mensen zich er ook niet van bewust zijn dat ze na een handdruk even aan hun vingers snuffelen om een indruk te krijgen van wat voor iemand ze nu eigenlijk hebben aangeraakt (in pre-coronatijden dan, hè).

(705)

Soms zijn de filosofische implicaties van ons olfactorisch systeem buitengewoon beklemmend. De meeste mensen weten wel dat wij 'met onze neus' eten: smaak wordt voor een belangrijk deel bepaald door de geur van voedsel. Toch ervaar je smaak in je mond, een fenomeen dat bekend staat als 'oral referral'. En zelfs als je dit weet kun je met alle wilskracht van de wereld smaak niet in je neus ervaren. Het laat weer eens zien hoe ver de werkelijkheid afstaat van onze perceptie ervan.

Voor een schrijver is dit allemaal fijn materiaal, al wordt de neus ook in het geschreven woord vaak verwaarloosd. Literaire auteurs zijn nooit te beroerd hier of daar een geurtje te vermelden, maar het visuele overheerst. Beeldend schrijven, luidt het devies, en een beeld is zelden een geurbeeld.

(836)

Natuurlijk, er zijn uitzonderingen. In Patrick Süskinds *Het parfum* is zo'n beetje elke pagina doordrenkt van aroma's, nogal gore over het algemeen. En Marcel Prousts complete romancyclus *À la recherche du temps perdu* vindt zijn startpunt in een geurherinnering: meer dan de geur van een madeleinecakeje gedoopt in thee is er niet voor nodig om de verteller terug te voeren naar zijn jeugd.

Onvermijdelijk komt Proust voorbij in het boek van Barwich, via een citaat van reukpsycholoog Avery Gilbert (*What the nose knows*): Prousts madeleine-episode is 'utterly devoid of sensory description'. Het is waar. Vier pagina's lang gaat de grote troubadour van de geurherinnering door over zijn madeleine en zijn thee, maar een beschrijving van de geur of smaak ervan zul je niet tegenkomen.

Werk aan de winkel, dus, voor de literatuur. Misschien wel voor de hele mensheid. Let op mijn woorden: het Tijdperk van de Neus is aangebroken.

(1000)

Afwisselend zoeken Jeroen Olyslaegers, Charlotte Van den Broeck en Jamal Ouariachi in 1000 woorden een antwoord op een eigen actuele vraag.

© Celine Poppe